

A tokfedél közepe táján egy kb. forintnyi nagyságú, keményebb részt találunk, ez képezi mintegy a központi alapot, ez a *konty*. Ez alatt, a tok belső részén, hozzávarrtak egy-két rövidke szalagot, amely a *kontytartó*. Ennél fogva tűzik, a kontyon keresztül szűrve a *bombostűvel* (6–8 cm hosszú, borsó nagyságú, színes — a főkötő színéhez igazodó — porcelán- vagy üvegfejú tű) a főkötőt a nagyon szorosra felcsavart hajhoz.

A pántlika két része — bokra és lába — egyetlen, tenyérszerű széles, leggyakrabban seiyem szalagból készül. A tok aljára erősítenek két szalag szélességnyi, 20–25 cm hosszú, fényes kartonpapírt. A szalag két vége ezt a kartont borítja (ez a lába), középső része pedig legezőszerűen szétágazó szalagcsokrot alkot (bokra). A szalagból *egy réf három fértá* hosszúságú kellett.

A bokra részen ritkábban alkalmaztak dísz, esetleg fehérpillangókat (flitter) varrtak, vagy az alapszínnel megegyező *caknizott* (redőzött) szalaggal szegélyezték. A lába részen gyakori volt a dísz, — hönitű, pillangó, üveggyöngyök, póliumból tulipán, rozmaring stb. minták. (. . . *rakja ki keetők rozmaringosra, mer úgy nagyon szeép*). Alsó szélére keskenyebb szalag lerakva, ráncolva, melynek tetején ismét üveggyöngyök díszlettek.

Drávaiványin élő Berényiné Lőrincz Zsófia, lány korában még szintén értette a főkötő készítését; lényegében ugyanúgy ismertette, mint az előző asszony, a díszek elnevezésében volt különbség Ormánság keleti és nyugati része között. (L. 2. sz. jegyzet.)

Tehát nagyjából így készült a főkötő, amit mi ma ismerünk. Ilyen volt, amikor viseletének divatja elmúlt. Az az igazság, hogy akkor ismertük meg legjobban, amikor már inkább csak emlékké vált, megszűnt élő viseleti darab lenni.

Az első világháború táján kezdték elhagyni, s kb. egy évtized alatt el is tűnt teljesen. Legutoljára még a harmincas években volt egy kis újravirágzása — csak szórványosan — a Gyöngyösbokréta idején, de ez inkább már csak muzeális jelenség, látványosság volt.

Ha a ma és a közel múltban élt öregek emlékezetét vesszük igénybe — Kiss Géza is, aki először ismertette alapos pontossággal, emlékekből gyűjtötte adatait — kb. a XIX. század utolsó negyedének elejéig tudunk visszamenni, vagyis az a bizonyos fél évszázad ismeretanyaga áll több-kevesebb hiányossággal rendelkezésünkre, amelyre támaszkodhatunk. Ez alatt a fél évszázad alatt, az eddigi ismereteink szerint, a főkötő lényegében nem változott. Vajon mik lehetnek az előzményei? Ormánság esetében e téren is egy kicsit több szerencsénk van. Munkácsy —

akkori szaporcai ref. lelkész — közöl egy leírást a Regélő című lap 1842. évfolyamában, Bóköz (ez Kelet-Ormánság egy régi elnevezése) című cikkében. Ismertette a népviseletet, közöl adatokat az akkori főkötőről: „. . . felének (ti. a haja) hátulsó részére egy kis tányér alakú különféle csillogó dolgokkal kirakott 's piros szalagokkal hímzett kontyval fedeztetik be. . .” (Kresz M. közlése, 165.) Ebből a — mai szemléletünkkel és igényekkel mérve hiányos — nagyon értékes közlésből annyit mindenesetre megtudunk, hogy főkötőt viseltek, ami nagyjából azonos az általunk ismerttel. Nagyon bizonytalan az a kifejezés: „különféle csillogó dolgokkal kirakott”. (Talán üveggyöngy?)

Nézzünk egy még régebbi adatot; valószínűleg Jeremiás Sámuel, akkori vajszlói ref. lelkész, 1828-ból való feljegyzése. (Közreadta Hoffmann T. 1954. 527.) „. . . a Fő kötő . . . tündöklő pillangókkal — pólingokkal — (!?) elborítva gyönyörűen ragyog.” Látjuk, itt a díszítés közelebbről megnevezett, bár megint csak nem tudjuk, mit jelent a „tündöklő pillangó”, ellenben ismerősként hangzik a „póling”. De vajon ez az általunk ismert „pólium”-nak mennyiben előde, ki tudja? A ma ismert pólium bizonyára újabbkeletű, gyáripari termék. Mi lehetett, vagy milyen ennek a majd másfél százados elődje? Nem tudjuk. Azt sem tudjuk, hogy az ott szereplő póling szó pontosan mit fejez ki, csak sejtjük, hogy valami dísz, hiszen ez a szó a szövegben a főkötőt díszítő „tündöklő pillangó” szavak után áll, gondolatjel között. Nehezíti a homály kiderítését, hogy tájszótáraink nem ismerik, Kiss Géza ormánsági tájszótárát kivéve, de ez utóbbiban éppen nem azt a magyarázatot kapjuk, amit mi ismerünk. Lukácsy póliumos pillangót említ (p. 22). (A póliummal egyébként majd a mecseki főkötőnél is találkozunk.) Épp így nem vagyunk biztosak a Jeremiás által említett kétféle főkötő formával: kerek és horgas. *Füzes* (1962. 320.) úgy véli, hogy e megnevezések nem csak a formát, de talán a díszítést is jelölték.

Kodolányi (1958/a. 13) is próbál magyarázatot adni. „Valószínűnek látszik, hogy valamilyen hímzett főkötőből fejlődött ki, adatok és tárgyi anyag hiányában azonban még megközelítő képsincs róla.”

A hímzettből való eredeztetésnek ellent mond az a tény, hogy az Ormánság területén a hímzésnek a múltban alig volt szerepe; mint láttuk, a legrégebbi adatok — Jeremiás, Munkácsy — sem utalnak erre.

Az ormánsági főkötő egész Ormánság területén egységes formát mutat; Ormánság területéig terjed, de annak területén mindenütt ugyanaz. Ebből kifolyólag néprajzi csoport-meghatározó jellege van. A díszítésében, díszítő ele-